

**РОЗДІЛ 8.
ХАРАКТЕР ВНУТРІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США
ЩОДО КИТАЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.:
КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА РЕТРОСПЕКТИВА
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РОМАНУ ДЖЕННІ ТІНХВЕЙ ЧЖАН
«ЧОТИРИ СКАРБИ НЕБА»**

Проблематика расової дискримінації та інших форм соціальної ексклюзії уже давно перетворилась на традиційний об'єкт дослідження у міждисциплінарному науковому дискурсі, що охоплює історію, соціологію, правознавство, культурологію тощо. Так, на сьогоднішній день у цій сфері сформувався значний масив наукових праць, які аналізують генезис, еволюцію та сучасні прояви расизму.

Серед провідних дослідників окресленої проблематики варто відзначити Георга Фредіксона, який у монографії «*Racism: A Short History*» здійснив комплексний аналіз історичних витоків і трансформацій західного расизму; Франца Фанона, який у праці «*The Wretched of the Earth*» (1961) дослідив деструктивний вплив колоніалізму на особистість та суспільство; Вільяма Дюбуа, автора фундаментальної роботи «*The Souls of Black Folk: Essays and Sketches*» (1903), що стала класичною працею з історії соціології; а також Роберта Чарльза Сміта, Девіда Веллмана, Майкла Берлі й Вольфганга Віппермана, чії доробки суттєво доповнили наукове осмислення расової нерівності та інших дискримінаційних практик.

Відзначимо, що характерною особливістю зазначених праць є те, що вони, насамперед, стосуються проблеми дискримінації переважно темношкірого населення. Загалом, у наш час расизм неофіційно став асоціюватися саме з механізмами соціального виключення по відношенню до афроамериканців. Втім, таке звужене розуміння даного явища є методологічно обмеженим, оскільки ігнорує його багатомірний характер та історичну варіативність, що охоплює різні етнічні та соціальні групи.

Історія доводить нам, що феномен расизму мав глобальний характер і торкнувся багатьох етнічних спільнот, зокрема й китайського народу, який зазнав на собі різних форм соціального виключення, правових обмежень та ксенофобських практик.

Мета – на прикладі роману Дж. Т. Чжан «Чотири скарби неба» детально розглянути характер внутрішньої політики США щодо китайського населення у другій половині XIX ст.

Задля досягнення мети нами були поставлені наступні завдання:

- окреслити ключові соціально-економічні та політичні чинники, що спричинили масову міграцію жителів Піднебесної до США;

- розглянути основні нормативно-правові документи, які визначали статус та права китайських іммігрантів у тогочасному американському суспільстві;

- проаналізувати роман Дж. Т. Чжан «Чотири скарби неба» як літературний засіб відображення історичних реалій, звертаючи увагу на художню реконструкцію дискримінаційної політики США;

- визначити основні механізми соціального виключення китайських іммігрантів у романі та їхню відповідність реальним історичним подіям;

- оцінити вплив внутрішньої політики США другої половини XIX століття на формування етнічної ідентичності китайської діаспори;

- розглянути значення історичної пам'яті у романі Дж. Т. Чжан для сучасного осмислення проблеми расової дискримінації та міграційної політики.

«Чотири скарби неба» – історичний роман китайсько-американської письменниці Дженні Тінхвей Чжан, що відтворює соціокультурні та політичні реалії США та Китаю кінця XIX ст. Центральним образом виступає дівчина Дайю, яку в 13-річному віці викрадають і насильно переправляють із Китаю до США, що стає відправною точкою її зіткнення з жорстокою реальністю тогочасного американського суспільства, охопленого антикитайськими настроями [2]. В цьому контексті варто відзначити, що образ Дайю являє собою узагальнений символ китайської спільноти, яка, з огляду на сукупність певних соціально-економічних та політичних чинників, змушена була іммігрувати до США в пошуках кращих умов життя.

Як зазначає дослідниця Ірина Габро, незважаючи на те, що перші китайські контакти з Північною Америкою відбулися ще в XVI ст., значної імміграції не було до середини XIX ст. Сплеск імміграції до Сполучених Штатів спонукали два основні фактори – будівництво першої трансконтинентальної залізниці в 1860-х рр. та каліфорнійська золота лихоманка 1848-1855 рр. [1, ст. 119]. Проте, активній міграції китайців сприяла також і низка внутрішніх політичних та соціально-економічних чинників.

Доцільно розпочати з того, що у 1636 році маньчжури підкорили династію Мін та встановили правління династії Цін, яка контролювала Китай до 1911 року. Впродовж усього періоду цінського домінування країна залишалась ареною внутрішньополітичних конфліктів, спричинених національною політикою правлячої еліти, що йшла врозріз з інтересами місцевого населення. Перманентна внутрішня нестабільність, зумовлена антиурядовими рухами та спробами повалення правлячої верхівки, істотно ослабила Китай як державу. Це спричинило його економічну та військову вразливість на тлі динамічних політичних та технологічних трансформацій, що відбувалися в той час у країнах Заходу [9, ст. 416]. Тому, коли західні колоніальні держави вступили в збройний конфлікт з Китаєм під час Опіумних війн (1839-1842 рр.; 1856-1860 рр.), їх військово-технологічна перевага виявилася вирішальним фактором, що призвів до поразки Цінської імперії.

Таким чином, унаслідок низки військових невдач китайський уряд був змушений укласти нерівноправні договори, що передбачали територіальні поступки у формі концесій, значні репараційні виплати західним державам, а також надання останнім широких політичних і комерційних привілеїв. З огляду на це, імперський уряд змушений був збільшити податки, що погіршило і без того складний економічний стан китайських селян та ремісників.

Становище держави було додатково ускладнено серією внутрішніх криз, кульмінацією яких стало Тайпінське повстання (1851–1864), яке не лише спричинило масштабні людські втрати, а й призвело до економічного занепаду, руйнування інфраструктури та системи державного управління. На тлі цих подій китайське населення опинилося в умовах глибокої соціально-економічної кризи, яка

загострила проблему масового зубожіння, голоду та високого рівня смертності [5].

Саме тому, як зазначає професорка Каліфорнійського університету Сученг Чан, «китайські емігранти виїжджали, щоб уникнути бідності, яка стала результатом недостатньої кількості землі для обробітки та перенаселення і, до того ж, була посилена політичними, економічними та соціальними потрясіннями, спричиненими діяльністю Заходу» [4].

Водночас, у процесі економічного розвитку західних штатів США у другій половині XIX століття гостро відчувалася потреба у великій кількості дешевої робочої сили, особливо для освоєння природних ресурсів та будівництва транспортної інфраструктури. Китайські іммігранти, які погоджувалися працювати за значно нижчу оплату, швидко стали незамінними в таких сферах, як гірничодобувна промисловість, залізничне будівництво та сільськогосподарське виробництво. Їхня праця використовувалася насамперед у небезпечних та низькооплачуваних секторах економіки, які вважалися неприйнятними для білих працівників. При цьому китайські робітники систематично зазнавали експлуатації, працюючи за окремою, значно заниженою шкалою заробітної плати, що закріплювало їхній соціально-економічний статус як групи, позбавленої рівноправного доступу до ринку праці та соціальної мобільності.

Про такі скромні можливості працевлаштування для китайського населення йдеться і в романі Дженні Тінхвей Чжан «Чотири скарби неба»: «Уночі я спала в колись покинутих рублених хижках, переобладнаних під житло, разом з іншими китайськими робітниками, більшість з яких були шахтарями, що вишукували золото в місцях, де до них уже все перерили білі люди. Інші й далі працювали в пральнях, бризкаючи з рота водою, щоб випрасувати одяг... Працювала чистильницею взуття, прачкою та навіть перекладачкою для білої родини. Продавала квіти – носила їх у двох кошиках, якими балансувала за допомогою жердини на плечі. Але роботу було важко знайти і ще важче втримати – ніби кожне місто висихало від мого дотику» [2, ст. 167-168; 169].

Гіршим за умови, в які потрапляли китайці, було тільки ставлення до них американського суспільства. Якщо спочатку роботодавці з неабияким ентузіазмом сприйняли появу нової дешевої робочої сили,

то вже ближче до 1880-х рр. вони все більше переймали пануючі тоді в країні антикитайські настрої. Підтвердження цього зможемо знайти на сторінках третьої частини роману, в якій головна героїня Лінь Дайю розповідає про досвід свого перебування в містечку Пірс, штат Айдахо. Переїхавши до міста взимку 1885 року, дівчина знайшла роботу в м'ясній крамниці, однак, через пануючі в суспільстві негативні настрої стосовно її співвітчизників, дуже швидко її втратила. У романі авторка описує цю ситуацію наступним чином: «Але з приходом весни м'ясник сказав, що в нього більше немає для мене роботи, хоча в крамниці було людно, як ніколи. Я виявилася така не одна – робітники, з якими жила, теж опинилися без роботи, бо їхні колишні працедавці раптом почали чудово обходитися без додаткової допомоги» [2, ст.168-169].

У романі яскраво змальовано расову ненависть, яка переслідує китайських мігрантів. Ця ненависть знаходить вираз у насиллі, презирстві та системній дискримінації, про що свідчить наступний уривок:

«– Нас ненавидять, бо вбачають загрозу. Думають, що ми відберемо їхню роботу. Бояться, що ми спокусимо їхніх жінок. Вони ненавидять нас, бо вважають, що ми кращі за них, навіть якщо вони й не визнають цього. І так не тільки тут – так відбувається всюди.

– Мій тато був шахтарем, – тихо нагадує нам Нельсон. – Йому велося найгірше, бо білі боялися, що китайці вкрадуть їхні робочі місця на шахтах.

– Особливо кепсько на Заході, – погоджується Вільям. – Тут люди називають нас нехристами, кулі, вузькоокими небожителями. Знаєш, що означають ці слова, Джейкобе? Ти знаєш, що наші очі є достатньою причиною, щоб нас зневажали?» [2, ст. 225].

В тогочасній Америці в китайських чоловіках вбачали злочинців, що полюють на білих жінок. Крім того, їх характеризували як загрозу прийнятим гендерним ролям в американському суспільстві, оскільки вони часто виконували «жіночу роботу» – готували їжу, прибирали та виконували пов'язані з цим домашні обов'язки [7, ст. 79].

До 1879 року антикитайський рух обмежувався локальними нападами та політичною агітацією на Західному узбережжі. Дискримінація китайців набувала різних форм: особисті образи, законодавство і конституційні постанови штатів. Так, під час 45-го

Конгресу (1878-1879) сенатори, а також представники західних і південних штатів внесли низку законопроектів проти китайської імміграції. До прикладу, законопроект Палати представників 2143 передбачав заборону на працевлаштування китайців або монголів [9, ст.419]. Подібні законодавчі ініціативи були спрямовані не лише на обмеження економічних можливостей китайських іммігрантів, а й на їхнє повне витіснення з ринку праці. Антикитайська риторика ґрунтувалася на економічному протистоянні та расових упередженнях, які формували образ китайських робітників як конкурентів, що нібито загрожували добробуту білих американців. Також в цей період значно посилилася сегрегація в містах: китайські громади активно витіснялися у відокремлені квартали (Чайнатауни), що стало однією з передумов їхньої соціальної ізоляції.

На тлі подібної національної істерії 6 травня 1882 року президент Честер Артур, під значним політичним тиском, підписав законопроект, який встановлював заборону на імміграцію китайських робітників до Сполучених Штатів Америки, виходячи виключно з ксенофобських, псевдопротекціоністських міркувань [6, ст. 189-195]. Це стало першим випадком, коли федеральний закон обмежував в'їзд цілої етнічної групи на підставі загрози порушення громадського порядку в окремих регіонах [9, ст. 420]. В історію цей нормативно-правовий акт увійшов під назвою «Закон про виключення китайців» і став поворотним моментом в історії китайської імміграції та формуванні китайської діаспори в США.

Закон про виключення включав наступні пункти:

1) в'їзд до країни для китайських працівників був призупинений на 10 років (в подальшому термін дії закону постійно поновлювали, тому він проіснував до 1943 року);

2) судам штатів та федеральним судам було заборонено натуралізувати китайців [10].

Окрім Закону про виключення в США протягом другої половини XIX ст. діяла ціла низка інших постанов та законів, які обмежували права китайського населення. Наприклад, закон Пейджа 1875 року, який забороняв в'їзд китайським жінкам, що були запідозрені у проституції, а оскільки подібні підозри переважно були не зовсім

обґрунтованими, кількість китайських іммігранток в цей період значно зменшилась [3].

Однією з найбільш принизливих вважається Постанова про косичку від 1873 року, згідно з якою в'язні мали стригти волосся на відстані дюйма від шкіри голови. Постанова була запропонована як вирішення проблеми переповненості в'язниць, спричиненої Санітарним указом 1870 року, який мав на меті запобігти небезпечним житловим умовам у Сан-Франциско. За порушення даного указу можна було або заплатити штраф, або відсидіти тиждень чи більше у в'язниці. Звичайно, що для тисяч збіднілих китайських іммігрантів безкоштовна кімната та харчування були бажаним покаранням. Тож, нібито для запобігання спалахам вошей і бліх, наглядачі почали вимагати, щоб усі ув'язнені були поголені [8]. Однак чимало дослідників стверджують, що справжнім наміром наглядачів було зупинити потік китайців до в'язниці. Хоча закон поширювався на всіх ув'язнених, коси, які носили китайці, були символом їхньої ідентичності, приналежності до імперії Цін, а їх втрата вважалася знаком ганьби. Крім того, за їхніми віруваннями, відрізання коси спричиняло великі страждання після смерті. Врешті-решт, у 1879 році закон був визнаний неконституційним і скасований.

Дженні Тінхвей Чжан у своєму романі зображує ставлення китайського населення до подібних практик через образ Вільяма – китайця, який, попри все, намагався протидіяти насильству щодо свого народу, вкладаючи в його вуста такі слова: «Ухвалити закон проти китайців. Не дозволяти нашим жінкам приїжджати сюди легально, щоб на сотню чоловіків була лиш одна представниця прекрасної статі. Ти знав, що в Каліфорнії китайцям заборонено свідчити на власних судових засіданнях? Засіданнях, на яких розглядають справи про те, що ми страждаємо від мародерства, що нам підпалюють будинки та відрізають коси! Кожним таким законодавчим актом вони заявляють, що ми не маємо жодних прав, не заслуговуємо на безпеку, любов чи комфорт. Ми не заслуговуємо на життя. Так уже вчинили з темношкірими й індіанцями. Вони заявляють, що ніхто з нас не заслуговує бути людиною» [2, ст. 226]. Через образ Вільяма, який усвідомлює системність утисків свого народу, авторка підкреслює не

лише юридичну маргіналізацію китайців, а й механізми їхнього соціального виключення.

З огляду на це, ми можемо відмітити, що подібні законодавчі ініціативи перетворювали китайських іммігрантів на соціальних ізгоїв, що підтверджується і згадкою Вільяма про заборону свідчень китайців у судах, закріплену рішенням Верховного суду США. Це позбавляло китайців будь-якої юридичної можливості захистити себе від насильства, мародерства та свавілля, про що герой роману говорить із відчаєм.

До того ж його слова проводять паралель між дискримінаційною політикою щодо китайців та становищем афроамериканців і корінних народів Америки. Вислів «вони заявляють, що ніхто з нас не заслуговує бути людиною» підкреслює колоніальну логіку, що лежала в основі расової ієрархії США, у межах якої певні етнічні групи позбавлялися базових прав, а їхня експлуатація виправдовувалася державним апаратом.

Варто наголосити, що роман має реальне історичне підґрунтя, про що авторка зазначає у післямові. Зокрема, Дженні Тінхвей Чжан говорить, що ідея твору виникла після того, як у 2014 році її батько, повернувшись із робочої поїздки до північно-західного регіону США, поділився з нею випадково почутою історією. Під час подорожі через місто Пірс, штат Айдахо він звернув увагу на пам'ятну табличку з написом «Повішення китайців». Відповідно до її опису п'ятьох китайців було страчено шляхом лінчування через необґрунтоване звинувачення у вбивстві білого власника місцевої крамниці. Цей епізод став відправною точкою для письменниці, яка через художній текст прагнула розкрити історичну правду та відновити пам'ять про системну дискримінацію китайських іммігрантів у США. Таким чином, роман ґрунтується на реальних фактах, що робить його не лише літературним твором, а й важливим інструментом історичної рефлексії та переосмислення расової несправедливості.

Роман Дженні Тінхвей Чжан «Чотири скарби неба» вкотре доводить нам важливість збереження політики історичної пам'яті як ключового інструменту колективного осмислення минулого, що сприяє формуванню критичного ставлення до системних проявів дискримінації та соціальної несправедливості. Через художню

реконструкцію реальних історичних подій авторка не лише відновлює пам'ять про забуті трагедії китайської діаспори в США, але й акцентує увагу на циклічності расової дискримінації та необхідності запобігання її повторенню на сучасному етапі розвитку суспільства.

Підсумовуючи, зазначимо, що історичний роман "Чотири скарби неба" постає не лише як персоналізована нарративна реконструкція життєвого шляху окремої особи (дівчинки Лінь Дайю), а й як колективний емоційно-соціальний портрет цілого покоління мігрантів, змушених долати бар'єри ксенофобії та системного упередження в умовах культурної гегемонії однієї держави. Твір Дженні Тінхвей Джан акцентує значущість емпатії, міжкультурного діалогу та збереження національної ідентичності і культурної спадщини в контексті глобалізаційних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Габро І. Історія формування китайської діаспори у США. Старожитності Лукомор'я. 2024. №2 (23). С. 119-127.
2. Чжан Дж. Чотири скарби неба. Київ: Лабораторія, 2022. 360 с.
3. Abrams K., "Polygamy, Prostitution, and the Federalization of Immigration Law". Columbia Law Review. Vol. 105, No. 3. P. 641-716.
4. Chan S. This Bitter Soil: The Chinese in California Agriculture, 1860-1910. University of California Press, 1986.
5. Fairbank J. The Cambridge History of China: Vol. 10. Late Ch'ing 1800-1911. Cambridge University Press, 1978. 730 p.
6. Gyory A. Closing the Gate: Race, Politics, and the Chinese Exclusion Act. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1998. 368 p.
7. Lee E. Chinese americans. Immigrant Struggles, Immigrant Gifts. Virginia, 2013. P. 75-94.
8. Lowe E. An Exclusion and an Agreement: Comparing the Chinese and Japanese Immigrant Experiences, 1870-1942. History in the Making. Vol. 11, Article 6. P. 40-62.
9. Mao X. Institutional Racism: Chinese Immigrants' Encounters in America, 1850-1943. Open Journal of Social Sciences. V.10. P.414-424.
10. Research Guides: Chinese Exclusion Act: Primary Documents in American History: Introduction. Home - Research Guides at Library of Congress. URL: <https://guides.loc.gov/chinese-exclusion-act> (date of access: 24.03.2025).